

Dr. sc. Petar Filipić, redoviti profesor  
Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu

## EKONOMSKI EFEKTI GLAVNOG GRADA\*

UDK: 35 : 336

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 7. 2016.

Koristeći teoriju i studij slučaja, u ovom se radu istražuju ekonomske koristi koje neki grad ima jer je glavni grad države i, sukladno tome, što bi taj grad izgubio ako bi se „glavno“ iz njega odselilo. Da nije riječ o znanstvenoj l'art pour l'art situaciji, govori činjenica da je u proteklih sto godina u više od dvjesto država širom svijeta izgrađen sasvim novi ili preseljen postojeći glavni grad. Uz pomoć serije multiplikatora, identificiraju se fiskalni i dohodovni efekti „glavnog“ u postojećem glavnom gradu, te utjecaji na zaposlenost i brojnost stanovnika glavnog grada. U studiji slučaja predložena se metodologija aplicira na Zagreb, glavni grad Hrvatske. U završnom dijelu rada razmatraju se scenariji preseljenja potencijalnog „glavnog“ na neku drugu lokaciju u prostoru države, bilo da je riječ (a) o nekoj prostornoj točki u kojoj nema stanovnika ni primjerene infrastrukture ili (b) nekom drugom postojećem gradu. Predložen je i treći scenarij koji dezintegrira „glavno“ i pojedine njegove funkcije i institucije seli u veći broj različitih točaka u prostoru države. Nasuprot političkoj odluci, koja je u povijesti dominantno određivala lokaciju glavnog grada, u ovom se radu u prvi plan ističu ekonomski kriteriji koji bi u konačnici trebali voditi ravnomjernijem (policentričnom) razvoju države u cjelini.

**Ključne riječi:** *glavni grad, ekonomski kapacitet, dohodovni efekti, fiskalni efekti, preseljenje, policentrizam*

### 1. UVODNE NAZNAKE

Što bi se dogodilo kada bi u nekoj državi bio organiziran referendum na temu preseljenja glavnog grada? Nekome, iz bilo kojih razloga, jednostavno, postojeći glavni grad ne odgovara i prikupi dovoljan broj glasova koji će prisiliti građane te države da se jednog nedjeljnog jutra, umjesto boravka u prirodi ili u krugu prijatelja i obitelji, izjašnjavaju. Čini se logičnim da će i oni koji su protiv, i oni za, htjeti čuti argumente inicijatora referenduma. Slijedom ustaljene demokratske prakse, politička stranka na vlasti pozivat će svoje pristalice da odbace referendum,

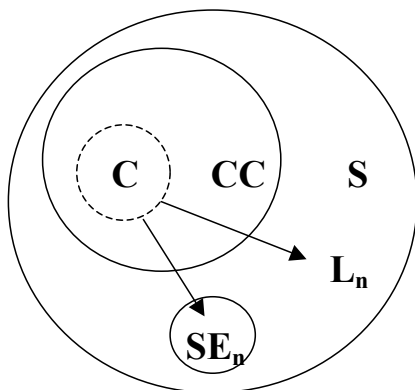
---

\* Autor zahvaljuje Brunu Ćoriću, Dubravki Jurlina Alibegović, Leni Malešević Perović, Katarini Ott i Nenadu Starcu na vrlo korisnim komentarima.

opozicija će im se pridružiti i zbog toga jer nositelji prijedloga nisu iz njihovih redova, zeleni će izvoditi performanse koji bi trebali pokazati kako glavni grad ni ne treba imati jer svaka nakupina stanovništva proizvodi zagađenje, veterani iz brojnih ratova bit će protiv jer su u aktualnom glavnom gradu sasvim dobro smješteni spomenici, muzeji i relikvije slavne prošlosti, a svi će oni zajedno snažna politička uvjerenja usmjeriti populaciji u provinciji jer nikad se ne zna kako će glasati oni koji za svaku sitnicu moraju u glavni grad putovati.

Pitanje je preozbiljno: Kako bi reagirali znanstvenici? Hoće li tek mahnuti rukom, jer sve je to izvan zlatne znanstvene dodirljivosti, ili će onako usput, u krugu prijatelja iznijeti stav kojem se ne proturječi? Moguće, jedan će se, sasvim mali, postotak uključiti u agitiranje za i protiv, jer poznato je, ako više znanstvenika upitate za mišljenje o nekoj temi, uvijek dobijete lepezu različitih, često oprečnih, odgovora. Ipak, postoji jedna, ponešto heterogena, skupina znanstvenika, među kojima bi se našli pojedini teoretičari regionalnog razvoja, zatim oni koji istražuju ekonomiju lokalne zajednice, planeri prostora, urbanisti, ekonomski geografi, pa i ekonomisti, koja bi prionula tražiti znanstvene odgovore na važnija razvojna pitanja. Je li važnije koji je grad glavni ili blagostanje svih stanovnika države? Koliki su ekonomski efekti „glavnog“ na sam glavni grad, na njegovu aglomeraciju, na državu u cjelini? Što činiti da u ekonomskim efektima „glavnog“ svi participiraju, a ne samo grad koji je iz tko zna kojih razloga jednom proglašen glavnim? I tako redom, pitanja u kojima je preseljenje glavnog grada tek prilika da se razmisli o prostornim neravnotežama u razvoju. Ovaj rad pokušava dokučiti ekonomsku težinu „glavnog“. Time se pridružuje brojnim nastojanjima znanstvenika iz spomenute heterogene skupine kako bi u eventualnom trenutku ispostavljanja zahtjeva za preseljenje glavnog grada raspolagali adekvatnim znanstvenim aparatom.

U osnovi, riječ je o jednostavnoj i u glavama većine ljudi bar jednom zamišljenoj situaciji. Postoji država (S) i u njoj glavni grad (CC). Postoji u toj državi i n drugih ( $n = 1, \dots, n$ ) gradova i naselja (SEn), kao što postoje i brojne lokacije (Ln) na kojima bi se novi gradovi mogli izgraditi. U glavnom gradu se realiziraju brojne funkcije koje taj grad čine „glavnim“. Za te se funkcije troši državni proračunski novac, u provođenju te funkcije sudjeluju zaposleni koji su tamo samo zato jer ta funkcija postoji. Oni plaćaju poreze, imaju svoju (osobnu) potrošnju, stvaraju i troše dohodak, imaju obitelji. Zapravo, uz malo mašte može se dokučiti da u glavnom gradu živi i radi jedan drugi grad, grad u funkciji glavnog (C), koji je tamo samo iz razloga jer je netko nekada odredio da taj grad bude glavni.



Pri tom, dva kriterija čine razliku između dijela državne uprave koji je i onog koji nije u funkciji „glavnog“: (a) u „glavnom“ se upravlja procesima koji se odvijaju na cijelom državnom teritoriju i (b) njegove odluke vrijede za svakog građanina odnosno subjekta u državi.

U slučaju da se donese odluka po kojoj CC više nije glavni, on postaje jedan iz niza SE, a C (a) postaje „podstanar“ novog odabranog glavnog grada, ili (b) zauzima praznu lokaciju L i postaje novi CC. Pri tom, ako se scenarij preseljenja dogodi u razmatranje, treba uključiti varijablu vremena. Novi CC može se proglasiti dekretom, ali za potpunu realizaciju funkcija glavnog treba vremena.

Ovaj rad istražuje ekonomski potencijal „glavnog“ (C). Taj predmet istraživanja odvlači ga od teme preseljenja i štabibilokadbibilo scenarija (kojem se iz aplikativnih razloga vraća na kraju teksta) i u osnovi smješta u područje koje se bavi ravnomjernim razvojem u prostoru i policentričnom organizacijom države.

## 2. HISTORIA EST MAGISTRA VITAE

Na spomen teme ovog rada, ali navodeći radni naziv „Što bi se dogodilo da umjesto Zagreba neki drugi grad bude glavni grad Hrvatske?“ svi sugovornici, uvaženi fakultetski kolege, dragi prijatelji, svi redom, najprije klimaju glavom, potom kiselo, pa odmah veselo se smiju, kao dobrom vicu, da bi na kraju dali slične izjave koje se mogu sažeti u sintagmi „znanstvena fantastika“. I onda, kao po naredbi, stanu nabrajati njima poznate primjere. Najviše ih nabroje do tri, Istanbul→Ankara, Rio de Janeiro→Brasilia i Bonn→Berlin, poneko pridoda još jedan ili dva, i to je to. Nitko ni ne naslućuje količinu promjena koje su odlična podloga za istraživanje povijesti urbanizacije, zrenja nacija i država, kolonizacije

i podčinjavanja, čak i povijesti čovječanstva uopće. Zahvaljujući Wikipediji, evo promjena u pettisućljetnom razdoblju:

*Tablica 1: Vremenska linija promjena glavnih gradova*

Razdoblje	Promjena (preseljenje) glavnog grada	Nove nadležnosti: glavni grad dijela (npr. regije, područja) postaje glavni grad države	Ukupno
2011-2014	5	2	7
2000-2010	6	4	10
	<b>11</b>	<b>6</b>	<b>17</b>
1990-1999	11	19	30
1980-1989	6	8	14
1970-1979	11	16	27
1960-1969	7	47	54
1950-1959	12	6	18
1940-1949	13	9	22
1930-1939	2	2	4
1920-1929	9	5	14
1910-1919	5	15	20
1900-1909	3	5	8
	<b>79</b>	<b>132</b>	<b>211</b>
1890-1899	7	1	8
1880-1889	6		6
1870-1879	2	1	3
1860-1869	12	2	14
1850-1859	5		5
1840-1849	4	3	7
1830-1839	7	4	11
1820-1829	1	4	5
1810-1819	2	7	9
1800-1809	3		3
	<b>49</b>	<b>22</b>	<b>71</b>
1700-1799	<b>18</b>		<b>18</b>
1600-1699	<b>4</b>	<b>1</b>	<b>5</b>
1500-1599	<b>6</b>		<b>6</b>
1400-1499	<b>3</b>		<b>3</b>
1300-1399	<b>3</b>		<b>3</b>
1200-1299	<b>3</b>		<b>3</b>
1100-1199	<b>1</b>		<b>1</b>
1000-1099	<b>2</b>		<b>2</b>
1-999	<b>15</b>	<b>1</b>	<b>16</b>
(-1)-(-999)	<b>23</b>	<b>4</b>	<b>27</b>
(-1000)-(-1999)	<b>18</b>	<b>3</b>	<b>21</b>
(-2000)-(-2999)	<b>6</b>	<b>7</b>	<b>13</b>
(-3000)-	<b>1</b>		<b>1</b>
<b>Sveukupno</b>	<b>231</b>	<b>170</b>	<b>401</b>

Izvor: [http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline\\_of\\_country\\_and\\_capital\\_changes](http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_country_and_capital_changes), posljednja promjena 14. rujna 2014., autorova obrada podataka.

Dakle, u povijesti čovječanstva (naravno, ako prihvatimo podatke s Wikipedije na kojoj piše da je lista nekompletna i da se može dopuniti), u 231 slučaju dogodilo se potpuno i bez ostatka preseljenje glavnog grada. U 170 dodatnih slučajeva gradovi niže razine upravljanja, poput Zagreba ili Bratislave u slučaju osamostaljenja Hrvatske i Slovačke, dobili su nove nadležnosti, a time i koristi. Samo se mogu zamišljati nadanja stanovnika ovih četiristo gradova kojima je ekonomska korist „glavnog“ poput *mane* sletjela u krilo i razočarenja stanovnika nekih drugih četiristo gradova kojima će, činom preseljenja „glavnog“ negdje drugdje, ekonomska aktivnost sigurno opadati, radna mjesta, prvenstveno u javnom sektoru, biti dovedena u pitanje, a životni standard dijelu stanovnika neće biti kao prije. Pet tisuća godina je mnogo, reći će protivnici preseljenja, to se događa tek jednom u dvanaest i pol godina, a na Zemlji ima više od 230 država i autonomnih zajednica. Međutim, pažljiviji pogled na brojeve u tablici prepoznaje akceleraciju: sve do Krista 63 preseljenja, prvi milenij 16, drugi milenij, do tisuću i osamstote 41, u devetnaestom stoljeću 71, u dvadesetom 211 promjena, i dosadašnje dvadeset i prvo stoljeće 17. Ili, još zornije, opet do Krista, to se događalo jednom u 47,6 godina, u prvom mileniju jednom u 62,5 godina, u drugom do tisuću i osamstote svakih 19,5 godina, u tisućuosamstotima svake 1,4 godine, a u dvadesetom stoljeću trebalo je proći tek 5,64 mjeseca da se „porodi“ jedan novi glavni grad. U dvjesto i nešto godina Sjedinjenih Američkih Država njihovih je dvadeset i pet država barem jednom preselilo svoj glavni grad.

Iz uvoda ovog teksta trebalo bi biti jasno da se isti ne bavi promjenama glavnih gradova na svjetskoj razini i da je ovaj prethodni pregled tek ilustracija nevjernima kako preseljenje glavnih gradova i nije baš rijetka pojava. Ako bismo se dalje ovom statistikom bavili, napravili bismo pregled po kontinentima, ili po političkim ili drugim uzrocima promjena čime bismo još jednom potvrdili da je povijest nastajanja glavnih gradova vjerodostojna slika povijesti čovječanstva.

### 3. FUNKCIJE GLAVNOG GRADA

U proteklim vremenima i najmanje, jednako kao i velike zemlje vježbale su se na svojim glavnim gradovima, bilo da su gradile iz temelja nove, ili su preseljavale funkcije glavnog grada u neki drugi grad, ili su nekadašnja glavna mjesta dijela države pretvarale u glavni grad kada su ti dijelovi postajali samostalne države. Svi ti novi glavni gradovi postupno su imali sve veću i veću ulogu u životu države. Podrazumijevajući da im je demografski i ekonomski napredak pripadajući dodatak akumuliranoj političkoj moći, ostvaruju svekoliki rast. S vremenom, eto i identiteta, svog vlastitog, a i država je ponosna. Smjestivši se u ugodnu ovisnost od

države, izgrađuju razvojnu filozofiju različitu i odvojenu od lokalne i regionalne, koju, gotovo pa paradoksalno, to lokalno i regionalno financira.

Promatrano kroz povijest, funkcije glavnog grada evoluirale su kvantitativno i kvalitativno. U današnje vrijeme također postoje glavni gradovi koji realiziraju tek poneku funkciju, ali i ti se snažno razvijaju ne bi li zaokružili svoju političku, međunarodnu, administrativnu, ekonomsku i kulturološku supremaciju u odnosu na okolinu.

Prije svega **političku**. Ono što bitno razlikuje glavni od ostalih gradova jest lokacija političke moći. Prije dvadeset godina su Ades i Glaeser (1995.) u svom istraživanju utvrdili da koncentracija stanovništva, a potom i druge koncentracije u glavnom gradu nastaju kao posljedica akumulirane političke moći. Identificirali su instrumente kojima vlada odgovara na potražnju onih koji su joj prostorno bliži, odnosno dalji. Rezultati za tu svrhu definiranog modela pokazali su da je prikladno biti što bliže vladi. Uz to, procjenjivali su i kako politička (ne)stabilnost utječe na političku moć. Nestabilnija vlada brže i lakše reagira na brojne potražnje koncentrirane u glavnom gradu nego na one udaljenije od centra političke moći. Politički spretna i sposobna vlada može političku moć koncentriranu u glavnom gradu iskoristiti za vlastitu promociju i, u krajnjoj liniji, za dobivanje sljedećih izbora.

Sljedeća važna funkcija glavnog grada njegova je **međunarodna** jedinstvenost. Ogleda se u brojnim vezama s ostalim glavnim gradovima i državama. Glavni je grad ulazno-izlazna točka države, prvi reprezentant države inozemnim gostima. Glavni grad je najčešće sjedište gospodarskih i financijskih subjekata uključenih u svjetske korporacijske i bankarske transakcije. U glavnom se gradu odvijaju diplomatske aktivnosti. Tu su veleposlanstva i konzulati, ispostave najvažnijih međunarodnih političkih i ekonomskih organizacija, a i sjedišta brojnih inozemnih udruga koje pomažu, odmažu i kontroliraju sve i sva. U svakoj projekciji decentralizacije, diplomatska funkcija glavnog grada vjerojatno bi na red došla posljednja jer ona u najvećoj mjeri ovisi o onima koji tu vrstu potražnje formiraju.

Glavni grad je i najvažnija **administrativna** točka države. On je sjedište državnih organa, a time i administrativne kontrole i represije. Predsjednik države, parlament i vlada glava su državne administrativne hobotnice koja svojim tek najtanjim krakovima dotiče one izvan glavnog grada. Kako se u modernim državama, neoliberalima usprkos, jer je posljednja ekonomska kriza podsjetila na značaj regulacije i intervencije, administrativni poslovi progresivno dodatno umnažaju, dodatno ako je država dio transnacionalnih integracija, glavni grad buja novim stanovnicima koji zaposlenje nalaze u javnom sektoru. Administracija privlači i privatni sektor gladan informacija kojima su iste potrebne u lobiranju za

vlastite interese. Moć administracije sama je po sebi ponuda koja i bez vlastitog marketinga privlači svakovrsnu potražnju, pa i onu s druge strane zakona. Dok unitarne države koncentriraju administraciju u glavnom gradu, u policentrično organiziranim državama glavni grad administrativnu funkciju dijeli s ostalima (najčešće gradovima) u državi.

Glavni grad, naravno, ima i svoju **ekonomsku** funkciju, u mnogočemu različitu od ostalih gradova u državi. Glavni gradovi egzistiraju na trosektorskoj ekonomskoj matrici: na jednoj su strani međunarodna ekonomija i njezini predstavnici koji baš hoće u glavni grad (financijsko-trgovački grad), drugi sektor je proračunski temeljen na funkcijama države (političko-administrativni grad), a treći čini lokalna ekonomija koja je, kao i u svim drugim gradovima, podvrgnuta globalnoj konkurenciji, fiskalnim opterećenjima i kojoj je restrukturiranje najvažnija strategija (uslužno-industrijski grad). Ako pretpostavimo da se aktivnosti iz prvog sektora ne moraju nužno događati u glavnom gradu, ako znamo da treći sektor živi (ne u potpunosti) paralelno glavnom gradu, ono što glavni grad definitivno čini različitim od ostalih jest garantirana javna potrošnja koja je samo njegova i odvija se neovisno o ekonomskoj strukturi ostalih gradova i države u cjelini.

Popis elemenata koji čine sadržaj **kulturološke** funkcije glavnog grada moguće je naći u literaturi, pa na primjer Rawat (2005., str. 4) piše o kozmopolitanskom outlooku, međunarodnim diplomatskim misijama, vladinim institucijama, nacionalnom identitetu, planiranju, dizajniranju i izgradnji grada u skladu s nacionalnom ideologijom, primjerenim građevinama, obrazovnim institucijama, muzejima, galerijama i memorijalnim centrima u slavu domovine. Čak i više, gotovo se redovito događa da glavni grad iz prostora države preuzima (preotima) znamenja nacionalnog identiteta (Wolfel, 2002.) i fizički ih seli u za tu svrhu izgrađene velebne objekte ispred kojih gabaritne fontane veselo prskaju vodu od nula do dvadeset i četiri. Također, s obzirom na to da glavni grad reprezentira državu, njegov izgled (uređene fasade, ulice, parkovi, npr.) dio je pozitivnog dojma koji država želi steći u međunarodnoj zajednici. Kada je kulturološki profil glavnog grada u pitanju, posebno onih dugovječnih, tu su i materijalno nemjerljive činjenice poput „image efekta“ (Ihlanfeldt, 1995.), „znamenitosti“ (Voith, 1992.), ili pak „osjećaja pripadnosti“ (Bolton, 1989.) gradu velebnih građevina, svjetskih kulturnih događanja ili važne povijesti. Kulturološka funkcija glavnog grada jest, ili može biti, važan dio njegove prednosti u odnosu na ostale gradove u državi. Ako jest, onda to također mijenja ravnotežnu matricu države.

Jasno je, struktura glavnog grada vrlo je kompleksna. Ona varira od jednog glavnog do drugog, ali promatrano u cjelini, u glavnom je gradu sjedište vlade, što mu pridružuje ključne riječi: koncentracija, administracija i (politička) moć.

Koja je od ove tri odrednice važnija, ovisi o tome iz kojeg se kuta interesne zavičajnosti promatra. Kako to zapaža Scott (2003.), za političku znanost glavni je grad sjedište moći i administracije. Za ekonomiste to je mjesto iznadprosječne zaposlenosti u javnom sektoru. Makroekonomisti će reći da je to grad u kojem se definira gospodarska, fiskalna i monetarna politika. Arhitekti i građevinari će naglasak staviti na monumentalne zgrade, čudesne mostove, jedinstvena gradbena rješenja i raskošne parkove. I tako redom, svatko će pronaći nešto svoje. Dakle, zaključuje Scott (2003.), specifičnost glavnog grada nije samo u različitom tržištu rada i ponudi i potražnji kakvu drugi gradovi nemaju, već i u različitoj urbanoj strukturi grada, načinima korištenja zemljišta, lokalnoj ekonomiji, arhitekturi, turistima koji ga posjećuju, te u kulturnom i političkom identitetu.

Istraživati funkcije glavnog grada posao je koji prije ili kasnije u misli uvuče nejednakost. Zašto jedan grad, kojem je igrom različitih okolnosti, ponekad i sasvim slučajno, pripalo da bude glavni, ima funkcije koje niti jedan drugi grad u istoj državi nema? Doista, svaku od funkcija glavnoga grada koje su prethodno navedene moguće je, s razlogom, interpretirati kao element povećanja razvojnih razlika glavnog grada i sveg ostalog prostora te države.

#### **4. GLOBALIZACIJA, NEOLIBERALIZAM I GLAVNI GRADOVI**

O urbanizaciji, gradovima i njihovim utjecajima na okolinu, o svjetskim, regionalnim i svakim gradovima ispisane su studije kojima se ni broja ne zna. Na drugoj strani, unatoč činjenici da glavni gradovi u pravilu igraju vrlo značajnu ulogu u životu nacija i država, o socijalnim, političkim, ekonomskim, kulturnim i povijesnim značajkama glavnih gradova malo se toga u literaturi može pronaći (Wolfel, 2002.; Dostal, 2005.). Politička ekonomija glavnih gradova, za kojom nedvojbeno postoji potreba, više je prigodna sintagma (Cifuentes, 2002.; Rawat, 2005.) nego potreban znanstveni okvir za istraživanje ovog kompleksnog fenomena. Posebno zabrinjava oskudica znanstvenih i stručnih istraživanja uloge i mjesta glavnih gradova u posljednjih trideset i pet godina, u kojima je čak 28 gradova dobilo prefiks „glavni“.

Danas se većina analitičara slaže: prije otprilike nešto manje od tri desetljeća dogodio se preokret (na primjer: Filipić i Reić, 2001.; Palley, 2004.; Stiglitz, 2008.). Neoklasična ekonomska politika svoje mjesto ustupa politici koja u osnovi varira već zaboravljene klasične teme. Nevidljiva ruka i laissez-faire još jednom postaju stožeri teorije i prakse. Zagovornici globalizacije tvrde da su promjene moguće jedino uz pomoć liberalnog koncepta, povlačenjem države iz svih ekonomskih aktivnosti i cjelokupnog javnog sektora. Vrlo brzo praksa evoluirala klasične



postulate liberalizma. Novi liberali, neoliberali, zagovaraju politički sustav u kojem makroupravljači, ili „menadžerska elita“, kako ih naziva Gottfried (1999.), ruku pod ruku s intelektualnim „prostitutkama“ realiziraju nametljivu „administrativnu državu“ kojoj se građani ne mogu oduprijeti. Na sceni je nominalna demokracija kojoj legitimitet daju periodični izbori. Sadržaj pojma liberalan dekontekstualizira se i danas zapravo znači, opet Gottfried (1999.), „ono što korisnik hoće da znači, uvjeren da može zastrašiti druge da prihvate njegovu definiciju“. Dakle, živimo u svijetu u kojem svatko u skladu sa svojim interesom može definirati vlastiti paradigmatički liberalni okvir. Menadžerska elita, koja u svojim rukama ima instrumente kontrole i represije, to može uraditi uspješnije. Ona to i čini, realizira vlastiti liberalni okvir koji pretvoren u političku praksu nazivaju različito, ponegdje i socijal-demokracijom. Kontekst liberalno globalizacijski, operacionalizacija neoliberalno nacionalna.

U skladu s temom koja se u ovom tekstu problematizira, postavlja se logično pitanje: Jesu li globalizacija i neoliberalizam kao njezina teorijska podloga na svjetsku scenu iznjedrili nove pojave i procese koji s jedne strane snaže, a s druge relativiziraju moć glavnih gradova? Odgovor je, čini se, potvrđan!

Prije svega to se odnosi na redefiniciju odnosa nacionalno – regionalno. U skladu s neoliberalnim gledanjima, promijenila se matrica odnosa. U ne tako davnoj prošlosti ekonomski su geografi u svakoj lokacijskoj prigodi, a kada su (glavni) gradovi bili u pitanju, nudili teoriju središnjeg mjesta, važan sadržaj koje bila je identifikacija doprinosa (glavnog) grada regionalnom razvoju. Od Thunena se, u devetnaestom stoljeću, teorija lokacije razvijala da bi je u prošlom stoljeću, u onom njezinu dijelu koji se odnosi na gradove, Christaller (1933., 1966.) zaokružio. Teorija središnjeg mjesta donijela je moderne novosti u funkcionalnoj organizaciji prostora, posebno u definiranju regija kao hijerarhijskih sustava. U principu, tu su nalaze najsnažniji argumenti zašto baš neki grad treba biti središnji (ili glavni). Danas, da oproste ekonomski geografi i prostorni teoretičari, teoriju središnjeg mjesta moguće je pronaći tek u udžbenicima. Umjesto središnjeg, govori se o globalnom, umjesto regionalnog, govori se o lokalnom (Rawat, 2005.). Iako je riječ o brojnim teorijskim protezama (što bi se moglo reći i za neoliberalizam u cjelini) koje su u podlozi ove nove dihotomije (Wolfel, 2002.), ona u praksi funkcionira, a u literaturi dominira (Derudder, Hoyler, Taylor, Witlox, 2012.). Implikacije ovih promjena svakako su značajne, prije svega na razlike u razvijenosti glavnog grada i ostalih dijelova države. Na određeni način, globalizacija je glavni grad „amnestirala“ obveze razvoja okoline. Jer, on je dio globalnog svijeta (ili tako sebe doživljava), ostali su tek lokalni.

Sljedeća važna neoliberalna promjena, opet na tragu globalizacije, jest u činjenici što glavni gradovi više nisu u središtu pažnje. Tu rolu preuzeli su „svjetski“ gradovi (world cities) (Dobbs, Smit, Remes, Manyika, Roxburgh, Restrepo, 2011.). Tek petnaest posto glavnih gradova istovremeno su i svjetski gradovi (devedeset i dva su glavna među šesto svjetskih) pa promjena i nije odmah uočljiva. Dakle, mnogi glavni nisu svjetski. Svoje muke nastoje riješiti čineći sve moguće da se upišu u elitno društvo. U tom nastojanju „proizvode“ neravnotežu u razvoju pripadajuće<sup>1</sup> im države.

Promjene koje su se u kratkom vremenu svjetskim gradovima dogodile zaista su impozantne. Na primjer, u najvećih šesto gradova živi milijardu i petsto milijuna stanovnika, odnosno dvadeset i dva posto ukupnog svjetskog stanovništva. Njihov BDP je trideset bilijuna američkih dolara, ili više od polovine svjetskog BDP-a. Prosječni dohodak po glavi stanovnika tih šesto gradova iznosi dvadeset tisuća američkih dolara. Još upečatljivije zvuči podatak da sto najvećih svjetskih gradova generira trideset i osam posto svjetskog BDP-a (Dobbs, Smit, Remes, Manyika, Roxburgh, Restrepo, 2011.). I dok je nacionalno-regionalna matrica napuštena u korist globalno-lokalne dualnosti, u ovom je slučaju, iz literature koja se bavi globalizacijom i svjetskim gradovima, modernizam gotovo u potpunosti istisnut (Cifuentes, 2002.).

Ova fascinantna snaga svjetskih (i većine glavnih) gradova naraslih na globalizacijskom tlu zaista traži specifičnu, globalizacijsku politekonomsku analizu. Evo jedne prigodne adaptacije već rabljene politekonomske teme (Nikolinakis, 1998.). Podijelimo, prema kriteriju razvijenosti, ekonomiju svijeta u dva segmenta: na jednoj strani najveći gradovi, na drugoj sve ostalo. Zatim uvedimo sektore: administraciju, kapital i potrošnju. Pred sobom imamo „dvoregionalni“ trosektorski model svjetske ekonomije. U „regiji“ koja okuplja najveće gradove svijeta pretežan je udio javne potrošnje, tamo se, zahvaljujući između ostalog i financijskom potencijalu, odvija efikasan i autonoman akumulacijski (i tehnološki) proces, te realizira potrošnja temeljena na „up to date“ tehnologiji. Drugi dio modela čini „regija“ slabije razvijenih. Ona, u najvećem dijelu globalnog svijeta, nema administraciju niti sektor kapitala. Ima samo sektor potrošnih dobara, a i on ovisan o administraciji i kapitalu (najčešće i tehnologiji) smještenima u razvijenim svjetskim gradovima. Globalna podjela rada u tu „regiju“ u pravilu smješta poljoprivredu, sirovinске industrije, proizvodnju potrošnih dobara, tekstil, turizam. Ako se ovome pridoda i zaštita prirode, pravila koje definira administracija, a priroda je uglavnom u drugoj „regiji“, sve je pripremljeno za ladanjsku idilu menadžerske elite. Bez

---

<sup>1</sup> Ovo „pripadajuće“ nije tiskarska pogreška jer mnogi od takvih glavnih gradova smatraju da je na putu prema svjetskoj slavi država prostor iz kojeg će oni crpiti sve što im treba, nasuprot učenju većine predneoliberalnih teorija koje su glavni grad stavljale u funkciju razvoja države u cjelini.

(decentralizirane) administracije i bez sektora kapitalnih dobara nema ni razvoja na način razvijene „regije“. Zaključci su sve samo ne optimistični.

U vremenu globalizacije, a u skladu s njezinom logikom, dogodilo se i snažno bujanje transnacionalnih institucija, organizacija i upravljačkih tijela koja svoje administracije smještaju izvan glavnih gradova (npr. u Europi: Strasbourg, Bruxelles, Ženeva, Frankfurt). Scott (2003.) predviđa da će ovaj proces u narednim godinama biti još snažniji i brži, posebno u međunarodnoj trgovačkoj kooperaciji, monetarnoj sferi, socijalnoj politici i međunarodnim snagama za održavanje mira. Ono što je za našu temu važno jest to da su postojeći glavni gradovi prisiljeni neke svoje tradicionalne funkcije ili prepustiti ili podijeliti s nekim novim globalizacijskim punktom nastalim izvan njihove volje, gotovo niotkud. Još se nisu ni pomirili s domaćim out-sourcingom pojedinih državnih poslova (gubitak utjecaja na zapošljavanje „svojih“) bez obzira na to što je najčešće riječ o poslovima niže kvalitete, a zadesio ih je transnacionalni out-sourcing u kojem će poslove najviše kvalitete izgubiti. Ovi procesi naročito pogađaju glavne gradove država koje se pridružuju transnacionalnim integracijama, a još više one među njima koji su glavnim gradom postali raspadom jučerašnjih federacija. Na globalizacijskoj sceni formira se sekundarna mreža „glavnih“ gradova koji to, prema svim do sada poznatim definicijama, i nisu.

Paralelno s opisanim procesima, promijenila se i retorika. U toj su promjeni prepoznatljiviji dokazi distorzije prostorne alokacije koji negativno utječu na ravnomjerni razvoj u prostoru države. Naravno, i to se dogodilo u vremenu kada neoliberalizam politički, ekonomski i kulturološki napreduje (Swyngedouw i Kaika, 2003.). Na jednoj strani globalni gradovi, na drugoj tek lokalni identiteti. Nova retorika. Očekivana. Prikladna. Ley (2004.) i Smith (2001.) to su odlično uočili, i zapisali. Po njima, najčešće upotrebljavani globalno-lokalni binariteti jesu:

Globalno	Lokalno
dominantno/razvojno	reaktivno/povučeno
individualnost	zajednica
miješani (hibridni) identitet	autentični identitet
dinamika – ekonomija	statika – kultura
otvoren – kozmopolitski	zatvoren – uskogrudan
ujednačen, homogen	jedinstven, raznolik

Umjesto nekadašnjih „seljaka“ i „građana“, neoliberalna retorika podjelu radi sofisticiranije, rekli bismo kulturnije, ali bolno detaljnije. Ima li netko tko ovu promjenu retorike nije zapazio? Ako se i zanemari sve što je o nejednakostima

glavnog grada i njegove okoline prethodno u ovom tekstu napisano, dnevna upotreba termina iz ove tabele jasno govori da je ravnomjerni razvoj cjeline ozbiljno doveden u pitanje. Izravno i neizravno, ova je retorika u funkciji uspjeha svjetskih gradova, uključivo i glavnih. Florida (2004., 2005.) naglasak stavlja na mlade talente. Kaže da je privlačenje talenata temeljna snaga ekonomskog rasta svjetskih (i glavnih). Svi oni koji rade u školama i sveučilištima izvan glavnog grada vrlo dobro razumiju o čemu Florida piše. Ako si već talent, nećeš valjda život potratiti u uskogrudnoj, reaktivnoj i statičnoj lokalnoj zajednici.

Na kraju ovog dijela vraćamo se znanstvenoj fantastici i temi preseljenja glavnog grada. Uistinu nije riječ o znanstvenoj fantastici, nije ni o fantastici, ali svakako je o potrebi znanstvenog propitkivanja potencijalnog eksploatiranja cijele države od strane glavnog grada. Postoje glavni gradovi koji u policentričnoj organizaciji države svoju poziciju grade ne dovodeći ostale dijelove države u pitanje. Nažalost, većina glavnih gradova, potpomognuta državnim menadžerskom elitom, živi svoj kvalitetni autonomni život ne hajući za one koji takav život, bar dijelom, financiraju. Čini se, globalizacijski neoliberalni okvir upravo je ono što tim elitama pogoduje.

## **5. KOLIKO U GLAVNOM GRADU VRIJEDI „GLAVNO“**

Iz prethodnog trebalo bi biti jasno da glavni gradovi imaju „nešto“ što ostali gradovi u državi nemaju. To što imaju podložno je civilizacijskim i globalizacijskim promjenama, nije uniformno i ovisi o velikom broju faktora. Koliko je bogata država, koja je razina političke i administrativne (de)centralizacije, na koji je način organizirana vlada, koja je kvaliteta institucija, je li glavni grad ujedno i središte ekonomske moći, koliko godina je grad domaćin nacionalnom parlamentu i vladi – tek su neki od parametara uz pomoć kojih je moguće procjenjivati „to“ što ovi imaju a ostali gradovi nemaju. Konzultirana literatura govori o povijesti, funkcijama, utjecaju na okolinu, demografiji i radnoj snazi, socijalnim i kulturološkim transformacijama, ali, i uz najveći tragalački napor, nije u dostupnoj literaturi moguće pronaći odgovor na relativno jednostavno pitanje: Koliko vrijedi biti „glavni“?

Iz popisa funkcija glavnog grada navedenih u Poglavlju 3. može se razabrati da je neke od njih moguće kvantitativno izraziti, dok su druge posljedica koncentracije vrlo različitih aktivnosti okupljenih oko pola političke i administrativne moći, i svojevrstan su software koji glavnim gradovima daje poseban značaj. S obzirom na to da su kvantiteti opipljivi, modelski upotrebljivi i da su dobra osnova za komparacije, u nastavku pozornost usmjeravamo onim karakteristikama (funkcijama) i efektima koje je moguće izraziti brojem, a koji u najširem smislu spadaju u područje

ekonomije. Takav nas pristup vodi utvrđivanju pretežne vrijednosti „glavnog“, jer množina aktivnosti i njihov vrijednosni iskaz upozoravaju da potpun i točan, idealan izračun nije moguće napraviti.

U nastavku se istražuje tri aspekta vrijednosti „glavnog“. Svaki od njih ima svoje direktno i indirektno djelovanje pa ih u parcijalnim sintezama predstavljamo multiplikatorima. U svom sadržaju oni pripadaju makroekonomiji, ali svaki od njih identificira tek dio „makro“ mozaika „glavnog“.

### 5.1. Multiplikator zaposlenosti „glavnog“

Sama činjenica da su u glavnom gradu sjedišta predsjednika države, parlamenta, vlade i ministarstava multiplicira broj zaposlenih, bilo da po logici posla oni tamo trebaju biti (npr. sjedišta ispostava međunarodnih institucija), ili da upravo ondje iz cijelog niza razloga hoće biti (npr. sjedišta banaka i najvećih poduzeća). Uglavnom, snaga politike i administracije dovodi u glavni grad i onu radnu snagu koja tamo nužno ne mora stolovati. Ali, pođimo redom. Prije svih, u ovom su multiplikatoru inicijalni: zaposleni u državnoj administraciji u funkciji „glavnog“ ( $E_{FC}$ ). Sljedeću razinu čine dijelovi državne administracije koji nisu u funkciji „glavnog“, ali ipak sjede i rade u glavnom gradu ( $E_{OG}$ ). U svakom ministarstvu nalazimo obje ove kategorije. Jedni realiziraju funkcije „glavnog“, a ostali poslove koji se odnose na pojedinu funkciju i/ili dio prostora države. U ministarstvu poljoprivrede, na primjer, tek manji broj zaposlenih realizira poslove „glavne“ razine, dok se većina bavi kukuruzom, pšenicom, uljanom repicom i vinogradima koji su tek u svojoj simpozijskoj dimenziji u funkciji „glavnog“. Među ovima veliki je broj zaposlenih u državnim agencijama kojima iz samog naziva proizlazi disperzirano i lokalno. Treću razinu čine zaposleni u međunarodnom segmentu ( $E_M$ ). Tu su zaposlenici u veleposlanstvima i konzulatima, predstavnici međunarodnih organizacija i zaposleni u sjedištima stranih udruga. Među njima su i stranci, ali i domaći ljudi. Ako se za neku skupinu zaposlenih može naći opravdanje što su u „glavnom“, onda su to ovi „međunarodni“, uz napomenu da logikom njihova ustroja neki od njih disperziraju svoje punktove u prostor države. Četvrtu razinu čini gospodarska sfera ( $E_p$ ). Spregom lokacijsko-interesne povezanosti, sjedišta državnih poduzeća u pravilu su u glavnom gradu. I visoko su centralizirana, iako svoju funkciju uvijek realiziraju u selima i gradovima diljem države. Ono što daje prostim okom vidljivu spregu politike i gospodarstva, velebne su zgrade u koje se smještaju headquartersi najvećih i najvažnijih privatnih poduzeća u državi. Javna nabava, lobiranje, potezanje veza i vezica, aktivnosti su koje se teže realiziraju na odstojanju. Mora se biti tu, dnevno obilaziti punktove političke i administrativne moći ne bi li krajem razdoblja iskazao profitnu pozitivu. Kako su tu najčešće i sjedišta banaka ( $E_B$ ),

sve je na svom mjestu. U informatičkoj eri ti ljudi mogu sjediti bilo gdje, ali ne, ogromna većina najvećih iz (njima) razumljivih razloga baš hoće u glavni grad. Slijedom gospodarskog okupljanja, u glavnom su gradu sjedišta raznih komora i sličnih cehovskih udruženja.

Naravno, u glavnom su gradu i sjedišta najvažnijih političkih stranaka. Budući da glavni grad u pravilu ima visoki udio u ukupnom stanovništvu zemlje, sjedišta političkih stranaka tamo i trebaju biti. S narodom! A i čelnici nacionalnih sindikata vole biti u glavnom gradu. Tu su i sjedišta nacionalnih televizija, sportskih saveza. Valjda po sličnoj logici, u glavnom su gradu i sjedišta najvećih vjerskih zajednica. Ova heterogena skupina zaposlenih označena je  $E_{Itd}$ . Iako je ovdje riječ o Multiplikatoru zaposlenosti glavnog grada, dopustimo sebi na kraju mali otklon i štabobilokadribilo pitanje: Tko bi od ovih pobrojanih ostao u gradu koji bi izgubio prefiks „glavni“?

Multiplikativni efekti novog zapošljavanja jako su dugo u fokusu ekonomskog koncepta (mjesne, lokalne, regionalne) zajednice (Schaffer, 1999.). Sukladno tom pristupu, proces multiplikacije zaposlenosti u glavnom gradu iniciran zapošljavanjem državnih zaposlenika u funkciji „glavnog“ odvija se sljedećom putanjom.

Ako je suma zaposlenih u glavnom gradu koji su u funkciji „glavnog“:

$$E_C \quad E_{FC} \quad E_{OG} \quad E_M \quad E_P \quad E_B \quad \dots \quad E_{Etc} \quad E_{FC} \quad E_{Indirect} \quad (1)$$

gdje je

$$E_{Indirect} \quad E_{OG} \quad E_M \quad E_P \quad E_B \quad \dots \quad E_{Etc}$$

tada je Multiplikator zaposlenosti glavnog grada<sup>2</sup> zbog toga što je „glavni“:

$$EMC \quad \frac{E_C}{E_{FC}} \quad \bar{\alpha} \quad \frac{E_{Ind}}{E_{FC}} \quad \bar{\alpha}. \quad (2)$$

Multiplikator zaposlenosti „glavnog“ pokazuje koliko zaposleni u državnoj administraciji koji su u funkciji „glavnog“ ( $E_{FC}$ ) povećavaju (multipliciraju) broj zaposlenih u „glavnom“ ( $E_C$ ) (istovremeno i u glavnom gradu), bilo zaposlenih u administraciji koja nije u funkciji „glavnog“, bilo onih u ostalim subjektima koji su u gradu zbog „glavnog“.

<sup>2</sup> Više u matematičkom dodatku na kraju rada gdje su prezentirani izvodi svih multiplikatora.

Da ne ostane zaboravljeno, postoji još jedna multiplikacija, ona kojom su se teoretičari i praktičari lokacija u povijesti najviše bavili. Riječ je o koncentraciji stanovništva. Svi zaposleni koje nalazimo u sadržaju *EMC* imaju nekoga svoga, najčešće obitelj, supruga, suprugu, djecu. Neki su rođeni u glavnom gradu, ali tijekom vremena većinu stanovnika glavnog grada ipak čine imigranti i njihove druge, treće i n-te generacije. Podaci o zaposlenima u „glavnom“ nude priliku da se procijeni broj stanovnika „glavnog“ (*PC*). Uz pretpostavku da prosječnom zaposlenom „pripada“ prosječan broj stanovnika, procjenu je moguće napraviti koristeći obrazac:

$$P_C = P_{CC}(E_C/E_{CC}) \quad (3)$$

gdje je  $P_{CC}$  broj stanovnika, a  $E_{CC}$  broj zaposlenih u glavnom gradu.

## 5.2. Dohodovni multiplikator „glavnog“

Sljedeći analitički korak bavi se dohotkom. U makroekonomskom ambijentu riječ je o segmentu agregatne potražnje inicirane „glavnim“, koji „proizvodi“ dio nacionalnog bruto domaćeg proizvoda. Dakle, predmet analize je budžetska potrošnja „glavnog“ koja multiplicira bruto domaći proizvod. Tu su i dohodovne stavke generirane indirektnom zaposlenošću u državnom sektoru. U nekim stavkama lokalnog proračuna glavnog grada također se nalazi dohodak kojeg ne bi bilo da taj grad nije glavni. Pridodajmo tome i druge dohodovne aktivnosti koje su mnogi uočili, a na ovom mjestu evo citata Scotta (2003.): „Izgradnja vladinih zgrada, spomenika, muzeja, ambasada, kazališta i drugog smješta u glavni grad dodatnu ekonomsku aktivnost. Tržište građevinskim zemljištem vrlo je živo. Sve izgrađeno privlači namjernike iz poslovne sfere, ali i brojne turiste. Mnoga poduzeća se lociraju u glavnom gradu kako bi opsluživala „glavno“ pravnim, financijskim, komunikacijskim i administrativnim uslugama. Korporacijski lobisti, sindikati, neprofitne i druge interesne udruge okupljaju se u glavnom gradu. Izgrađena komunikacijska i prometna infrastruktura svu tu gužvu čini urednom, a svaki punkt lako dostupnim. Zbirni rezultat je da (uspješni) glavni gradovi djeluju kao snažni polovi rasta i razvoja.“

Dohodak glavnog grada  $Y_{CC}$  koji multiplicira „glavno“ ovisi o dohotku „glavnog“  $Y_C$ , marginalnoj sklonosti potrošnji u glavnom gradu  $c_C$  i dohotku stvorenom potrošnjom u glavnom gradu  $d_{CC}$  na sljedeći način:



$$YMC \frac{dY_{CC}}{dY_C} = \frac{0}{0} \frac{0}{d_{CC} \quad CC} \quad (4)$$

Dohodovni multiplikator „glavnog“  $YMC$  pokazuje koliko će jedna jedinica dohotka ( $dY_C$ ) „glavnog“ multiplicirati jedinica dohotka (bruto domaćeg proizvoda) glavnog grada ( $dY_{CC}$ ).

Svaki grad ima svoj dohodovni multiplikator. Najčešće viši od onog što ga ima njegova okolina. U povijesti je to u pravilu bio rezultat djelovanja zakona velikih brojeva, koncentracije ljudi. Ekonomski sadržaj i uspješnost upravljanja jest ono što danas čini dohodovni multiplikator grada višim ili nižim. Sve to vrijedi i za glavne gradove. S jednim važnim dodatkom. Njima „glavno“ donosi prednost koju ostali gradovi nemaju. A to „glavno“ se u sintetskom iskazu može i valorizirati jer uvećava bruto domaći proizvod glavnog grada mjereno po glavi stanovnika.

### 5.3. Fiskalni multiplikator „glavnog“

U glavnom gradu funkcioniraju institucije države kojih tamo ne bi bilo da taj grad nije glavni. Analizom državnog proračuna moguće je utvrditi koliki se dio proračuna opće države ( $G_S$ ) troši na funkciju „glavnog“ ( $G_{SC}$ ). Ostali dio državnog proračuna troši se u prostoru države u cjelini (obrazovanje, zdravstvo, policija itd.), uključivo i u gradu koji je ujedno i glavni. Dakle, u glavnom se gradu formira dvorazinska državno-budžetska potrošnja, koja je tek jednim dijelom u funkciji „glavnog“. Ali, to nisu i svi proračunski rashodi utrošeni u glavnom gradu, a u funkciji su „glavnog“. Raspodjelom sveukupnog fiskalnog kolača regijama, gradovima i općinama pripali su pojedini fiskalni i parafiskalni prihodi iz kojih oni financiraju svoju proračunsku potrošnju. Tako dio prihoda u proračunu glavnog grada ( $G_{CC}$ ) namiruju i oni koji su tu zbog „glavnog“. Te možemo podijeliti u dvije skupine. Prvu čine zaposleni koji gradske poreze plaćaju, a rade u državnoj administraciji koja je u funkciji „glavnog“ ( $G_{CC,CQ}$ ). Njihov doprinos proračunu glavnog grada lako je identificirati jer se u državnom proračunu evidentira bruto plaća, uključivo i onaj dio koji će uplatiti u gradski proračun (porez na dohodak, prirez). Drugu skupinu čine svi oni koji rade u glavnom gradu upravo zato jer je on „glavni“, a zaposleni u državnoj administraciji ili ne, nisu u funkciji „glavnog“. Ovi su vrlo brojni, različitih interesa, ali im je zajedničko da tu ne bi bili da nije riječ o glavnom gradu. Zajedničko im je i to da plaćaju poreze, prireze i komunalne naknade koji direktno odlaze u proračun glavnog grada ( $G_{CC,CQ}$ ). Tko su oni, koliko ih ima, shodno tomu koliko pridonose proračunu glavnog grada, teško je utvrditi. Ipak, ako želimo identificirati ukupnu fiskalnu potrošnju u funkciji „glavnog“, tada i ove ovisnike „glavnog“ treba uključiti. Također, svi navedeni plaćaju komunalnu



naknadu i odvoz komunalnog otpada što bi platili nekom drugom gradu ako bi se „glavno“ preselilo.

Iz iznesenoga proizlazi da je ukupna proračunska potrošnja u glavnom gradu koja je u funkciji „glavnog“ ( $G_C$ ) jednaka sumi:

$$G_C = G_{SC} + G_{CC,C_0} + G_{CC,C_a} \quad (5)$$

gdje je  $G_{SC}$  proračunska potrošnje države za funkciju „glavnog“,  $G_{CC,C_0}$  porez na dohodak, prirez i komunalna naknada državnih zaposlenika koji su u funkciji „glavnog“, a žive i rade u glavnom gradu, i  $G_{CC,C_a}$  porez na dohodak, prirez i komunalna naknada zaposlenih izvan funkcije „glavnog“, a žive i rade u glavnom gradu jer je „glavni“.

Pitanje na koje želimo dobiti odgovor glasi: Koliko će državni i gradski proračunski novac, iniciran državnom proračunskom potrošnjom za funkciju „glavnog“, multiplicirati dohotka?

Odgovor nam daje fiskalni multiplikator koji govori koliko dodatna jedinica proračunske potrošnje multiplicira („proizvodi“) jedinica bruto domaćeg proizvoda. Prilagodimo li proračunski multiplikator nacionalne ekonomije našoj analizi, tj. ako je  $t_{CC}$  marginalna sklonost potrošnji u glavnom gradu,  $t_s$  prosječna porezna stopa u državi,  $t_{CC}$  prosječna stopa poreza na dohodak u glavnom gradu, a  $t_C$  je prosječna porezna stopa u glavnom gradu za funkciju „glavnog“, tada Fiskalni multiplikatori „glavnog“ za pojedine segmente proračunske potrošnje definiramo kako slijedi.

### 5.3.1. Fiskalni učinci „glavnog“ $\bar{e}G_C\bar{a}$ na dohodak „glavnog“ ( $Y_C$ )

Prvi Fiskalni multiplikator „glavnog“ ( $FMC_{CC,S}$ ) pokazuje koliko će jedna jedinica državnog proračuna  $\bar{e}G_C\bar{a}$ , koja financira „glavno“  $\bar{e}G\bar{a}$ , multiplicirati dohotka „glavnog“ ( $Y_C$ ):

$$FMC_{CC,S} = \frac{dY_{CC}}{dG_{SC}} = \frac{Q}{Q} \frac{d_{CC}}{CC} \frac{CC}{CC t_S} \quad (6)$$

Drugi Fiskalni multiplikator „glavnog“ ( $FMCC,CC$ ) pokazuje koliko će jedinica (dijela državne + dijela privatne) proračunske potrošnje sadržane u proračunu glavnog grada ( $G_{CC,C}$ ) multiplicirati ukupnih jedinica dohotka „glavnog“ ( $Y_C$ ).

$$FMC_{CC,S} = \frac{dY_C}{dG_{SC}} = \frac{Q}{Q} \frac{CC}{CC} \frac{CC}{CC t_S} \quad (7)$$

Naravno, moguće je izračunati  $FMC$ , prosječni Fiskalni multiplikator „glavnog“ za oba segmenta proračunske potrošnje. Multiplikatore  $FMC_{cs}$  i  $FMG_{c,cc}$  ponderiramo pripadajućim proračunskim iznosima iz jednadžbe (5), te iznose zbrojimo i zbroj podijelimo ukupnim fiskalnim kapacitetom „glavnog“  $G_c$ .

### 5.3.2. Fiskalni učinci „glavnog“ $eG_c \bar{a}$ na dohodak glavnog grada ( $Y_{cc}$ )

Ako Fiskalni multiplikator  $FMC_c$  identificira utjecaj javne potrošnje „glavnog“ na njegov dohodak, a Dohodovni multiplikator mjeri utjecaj dohotka „glavnog“ na dohodak glavnog grada, raspoložbe se potrebnim informacijama za istraživanje veze između javne potrošnje „glavnog“ i dohotka glavnog grada. Jednostavnim matematičkim operacijama (Dodatak I) Fiskalni i Dohodovni multiplikator se dovode u vezu, dohodak „glavnog“ se iz jednadžbi eliminira, a konačni rezultat u formi novog fiskalnog multiplikatora „glavnog“ ( $FMC_{cc}$ ) pokazuje snagu utjecaja javne potrošnje „glavnog“ na dohodak glavnog grada.

Segmentira li se i ovdje javna potrošnja „glavnog“ na dio ovisan o državnom proračunu  $G_{sc}$  i dio u funkciji proračuna glavnog grada ( $G_{cc,c}$ ), tada su Fiskalni multiplikatori „glavnog“ koji pokazuju multiplikaciju fiskalnih učinaka „glavnog“ na dohodak glavnog grada:

$$FMC_{cc,s} \frac{dY_{cc}}{dG_{sc}} = \frac{q \frac{d_{cc} \quad cc}{cc \quad t_s}}{q} \quad (8)$$

odnosno

$$FMC_{cc,c} \frac{dY_{cc}}{dG_{cc,c}} = \frac{q \frac{d_{cc} \quad cc}{cc \quad t_c}}{q} \quad (9)$$

Odškrinimo za kraj vrata društvene pravde. Ades i Glaser (1995.) istražili su vezu između političke nestabilnosti i spremnosti vlade da labavi potrošnju, a Cifuentes (2002.) je tome dodao i segment političkih i ljudskih prava. Na tom tragu završimo ovo poglavlje. Što je razina decentralizacije veća, politička i ljudska prava potpunija, manja spremnost vlade da zbog političkih ili nekih drugih razloga diskriminira ravnomjerni teritorijalni razvoj koristeći za to javnu potrošnju, što je indeks korupcije manji, a indeks otvorenosti društva veći, to su vrijednosti multiplikatora „glavnog“ niže, ali su zato multiplikatori na razini države viši. Tada glavni grad dijeli vrijednosti s ostatkom zemlje, država je ravnomjernije razvijena i, konačno, svi prosječni stanovnici države ostvaruju brži i bogatiji razvoj.

## 6. CASE-STUDY HRVATSKA

Grad Zagreb glavni je grad Republike Hrvatske i po broju stanovnika najveći grad u državi. Na posljednjem popisu stanovništva, onom iz 2011. godine, Grad Zagreb broji 790.017 stanovnika. Šire gradsko područje okuplja više od milijun stanovnika. Te iste godine Grad Zagreb ima najveći bruto domaći proizvod po glavi stanovnika od svih administrativno-teritorijalnih jedinica u Hrvatskoj (18.503 €, hrvatski prosjek je 10.325 €) i zapošljava 28,8 % hrvatske radne snage.

Zagreb se već dulje od stoljeća smatra „glavnim“, u percepciji samih stanovnika grada, ali i svih stanovnika na prostoru današnje Hrvatske bez obzira na to u kojoj su državi tada prebivali. De facto, Zagreb izrasta u glavni grad tek nakon završetka Drugog svjetskog rata kada realizira gotovo sve funkcije (političku, administrativnu, ekonomsku, kulturološku) tom statusu primjerene. One funkcije koje su mu nedostajale da bi i de jure bio glavni grad države (npr. međunarodni odnosi) dobio je osamostaljenjem Hrvatske 1991. godine.

Ipak, bez obzira na percepcijsku simbiozu „glavnog“ i Grada Zagreba, postoje karakteristike „glavnog“ koje ga čine naglašeno autonomnim, sposobnim da funkcionira samostalno, i zbog toga podobnim za procjenu njegove vrijednosti koja je u središtu analize u ovom radu. Iako to nije od presudnog interesa za ekonomsku valorizaciju, prikladno je zapisati da se u Hrvatskoj sjedište „glavnog“ navodi u zakonu (ustavu), a „glavni“ ima i vlastite simbole i praznike različite od Grada Zagreba. Od toga je važnije da „glavni“ posjeduje imovinu kojom, u skladu sa zakonom, samostalno upravljaju njegovi organi (parlament, vlada, ministarstva), da raspolaže autonomnim prihodima koje troši po vlastitom nahođenju, te da su u „glavnom“ zaposleni službenici i namještenici koji tamo ostvaruju sva prava iz radnog odnosa. Konačno, ono što ga definitivno razlikuje od grada koji ga je udomio jesu funkcije koje obavlja. „Glavni“ realizira političku, administrativnu (izvršnu, zakonodavnu i sudsku) i gospodarsku funkciju na način (a) da upravlja procesima koji se odvijaju na cijelom državnom teritoriju i (b) donosi odluke koje vrijede za svakog građanina odnosno subjekta u državi.

Identifikacija autonomnih karakteristika „glavnog“, njihovo kvantificiranje i ekonomsko valoriziranje zahtijeva polazne informacije koje najčešće ne nalazimo u službenim statistikama. Iako su u posljednjih nekoliko godina uloženi značajni naponi i postignuti primjetni rezultati, statistika javnog sektora u Hrvatskoj i dalje kaska za onom kakvu ima većina zemalja Europske unije. To se posebno odnosi na statistiku zaposlenosti javnog sektora koja bi tek trebala ponuditi analitiku potrebnu za vrlo različita istraživanja i korisne analize neophodne za strateška promišljanja razvoja, ali i za sasvim konkretne kratkoročne odluke. Međutim, problemi sa statističkim podacima ne smiju oslabiti istraživački poriv. Dokaz

tome je i aplikativno istraživanje (Filipić, 2015.) ekonomskih efekata „glavnog“ u glavnom gradu, provedeno na metodološkom obrascu predloženom na prethodnim stranicama ovog rada, a koje se u sažetom iskazu prezentira u nastavku.

Prikaz rezultata ovog studija slučaja započnimo od procjene njegovih outputa. U hrvatskom „glavnom“, koji je sastavni dio hrvatskog glavnog grada Zagreba, živjelo je 2013. godine 47.552 stanovnika, u njemu je radilo 23.503 zaposlenika, nije bilo nezaposlenih, ostvarivali su ukupni BDP od 12.528.326.437 kuna (1.627.055.381 €), dohodak po stanovniku im je bio 34.216 €, a ukupan proračun „glavnog“ iznosio je 10.677.253.891 kuna (1.386.656.349 €). Kada bi to bio autonomni grad, on bi u Hrvatskoj zauzeo jedanaesto mjesto po broju stanovnika, imao bi najviši dohodak i najveći proračun po glavi stanovnika od svih hrvatskih gradova i bez svake sumnje bio bi važna točka u prostorno-demografsko-ekonomskom rasporedu Hrvatske.

Tablica 2: Hrvatski „glavni“ kao dio glavnog grada Zagreba – 2013. godine

Varijable, koeficijenti i multiplikatori	Hrvatska	Grad Zagreb	„Glavno“	%
<b>Zaposleni</b>				
U državnoj administraciji	61.954		10.414	16,81
U diplomatskim službama		1.000	1.000	100,00
Trgovačka društva od posebnog interesa za RH		32.282	4.802	14,88
Gospodarska infrastruktura		14.549	7.287	50,01
Zaposleni ukupno		390.469	23.503	6,02
<b>Stanovništvo</b>				
Broj stanovnika		790.017	47.552	6,02
<b>Dohodak (mil. €)</b>				
BDP		14.634	1.627	11,12
BDP p/c (€)		18.503	34.216	184,92
<b>Fiskalni kapacitet (mil. €)</b>				
Državni proračun	14.332,5		1.339,9	9,35
Porez na dohodak i prirez		674,4	46,8	6,94
Fiskalni kapacitet		922,8	1.386,7	150,27
Proračunska sredstva p/c (€)		1.167,4	29.160,8	2498,7

<b>Koeficijenti</b>				
Dohodovni koeficijent ( $d$ )	0,7118	0,7118	0,7118	
Marginalnoj sklonosti potrošnji ( $\beta$ )	0,6875	0,6875	0,6875	
Prosječna porezna stopa ( $t_s$ )	14,42	14,42	14,42	
Prosječna stopa poreza na dohodak ( $t_{CC} = t_C$ )		18,84	18,84	
<b>Multiplikatori</b>				
1. Zaposlenosti – EMC			2,257	
2. Dohotka – YMC			1,958	
3. Fiskalni učinci „glavnog“ na dohodak „glavnog“				
3.1. $FMC_{C,S}$			2,430	
3.2. $FMC_{C,CC}$			2,262	
3.3. $FMC_C$			2,424	
4. Fiskalni učinci „glavnog“ na dohodak glavnog grada				
4.1. $FMC_{CC,S}$			1,241	
4.2. $FMC_{CC,C}$			1,155	
4.3. $FMC_{CC}$			1,238	

Izvor: Filipić (2015.)

Promatrano po ključnim varijablama, u postupku ekonomske valorizacije „glavnog“ korišteni su sljedeći metodološki obrasci i ograničenja:

( $E_C$ ) Ukupan broj zaposlenih u glavnom gradu koji su u funkciji „glavnog“. Suma zaposlenih u glavnom gradu koji su u funkciji „glavnog“ definirana je izrazom (1) u Poglavlju 5. Pri izradi procjene jednadžba (1) reducirana je (ispuštanjem  $E_{OG}$ ,  $E_{Etc}$  i dijela  $E_P$  zbog nepostojanja odgovarajuće statistike primjerene ovom tipu istraživanja) na:

$$E_C = E_{FC} + E_M + E_P + E_B + E_{FC} + Z_{Indirect}$$

odnosno, izraženo u broju zaposlenih u prvom segmentu Tablice 2:

$$E_C = 10.414 + 1.000 + 4.802 + 7.287 = 10.414 + 13.089 = 23.503$$

Podaci o zaposlenima dijelom su dobiveni od Ministarstva uprave, dijelom s web-stranica korisnika proračuna, nekim je institucijama poslan izravan upit, a u tri slučaja (Ministarstvo obrane, Ministarstvo unutarnjih poslova i Sigurnosno-

obavještajna agencija) riječ je o procjeni autora. Za procjenu je korištena organizacijska klasifikacija državnih institucija. Broj zaposlenih u veleposlanstvima, konzulatima i međunarodnim organizacijama procijenjen je temeljem informacija Ministarstva vanjskih i europskih poslova.

( $P_c$ ) *Stanovništvo glavnog*. Procjena broja stanovnika „glavnog“ urađena je na osnovi izraza (3) iz Poglavlja 5, dakle, uz pretpostavku da prosječnom zaposlenom u „glavnom“ „pripada“ prosječan broj stanovnika jednak onom u Gradu Zagrebu.

Naime, ako je broj stanovnika Grada Zagreba 790.017, ako je broj zaposlenih u „glavnom“ 23.305, te ako je broj zaposlenih u Gradu Zagrebu 390.469, tada je broj stanovnika „glavnog“ 47.552 kao što je navedeno u drugom segmentu Tablice 2.

( $Y_c$ ) *Bruto domaći proizvod „glavnog“*. Aproksimacija bruto domaćeg proizvoda „glavnog“ urađena je prema Rashodnoj metodi gdje je BDP suma komponenti finalne potrošnje. Kako u konkretnom slučaju nisu kalkilirane bruto investicije u fiksni kapital i zalihe, te neto izvoz, BDP „glavnog“ je suma osobne potrošnje njegovih „indirektnih“ stanovnika i opće potrošnje njegovih „direktnih“ stanovnika. Rezultati izračuna prikazani su u trećem segmentu Tablice 2.

( $G_c$ ) *Fiskalni kapacitet „glavnog“*. Polazeći od jednadžbe (5) definirane u Poglavlju 5, ukupni fiskalni kapacitet „glavnog“ ( $G_c$ ) sastoji se od državne proračunske potrošnje (1.339,9 mil €) i dijela proračuna Grada Zagreba koji se puni oporezivanjem zaposlenih u Gradu Zagrebu koji su tom gradu jer je on „glavni“, a rade (20,7 mil €) ili ne rade (26,1 mil €) u državnoj administraciji koja je u funkciji „glavnog“. O kolikom se fiskalnom kolaču radi, vrlo dobro predočavaju brojke o prosječnoj proračunskoj potrošnji po stanovniku 2013. godine navedene u četvrtom segmentu Tablice 2.

Procjena fiskalnog kapaciteta „glavnog“ urađena je po elementima organizacijske klasifikacije državnog proračuna da bi se dobio uvid koliko pojedini proračunski korisnik izdvaja za funkciju „glavnog“. U izradi procjene korištene su i ekonomska i programska klasifikacija proračuna kako bi se svaka proračunska stavka što realnije podijelila na „glavno“ i ostalo.

U donjem segmentu Tablice 2. dane su vrijednosti multiplikatora, odnosno, kvantificiraju se direktni i indirektni efekti koji se u segmentu zaposlenosti, dohotka i proračunske potrošnje dostižu u Gradu Zagrebu upravo i jedino zbog toga jer je tamo smješten „glavni“. Tako se ustanovljava:

( $EMC$ ) *Multiplikator zaposlenosti „glavnog“*: svaki (novo)zaposleni u državnoj administraciji u funkciji „glavnog“ znači zapošljavanje još 1,257 zaposlenih izvan državne administracije, ili, otvaranje jednog radnog mjesta u državnoj administraciji u funkciji „glavnog“ povećava broj zaposlenih u Gradu Zagrebu za 2,257.

(*YMC*) *Dohodovni multiplikator „glavnog“*: jedna jedinica dohotka „glavnog“ „proizvodi“ dodatnih 0,9583 jedinica dohotka u Gradu Zagrebu. Kako je „glavno“ u Zagrebu, ukupan efekt te jedinice dohotka „glavnog“ na bruto domaći proizvod Grada Zagreba je 1,9583.

(*FMC*) *Fiskalni multiplikatori „glavnog“*: kvantificiraju direktne i indirektno fiskalne učinke „glavnog“ (a) na dohodak „glavnog“ i (b) na dohodak glavnog grada, za oba segmenta proračunske potrošnje, onaj državni i drugi koji se sliva u proračun Grada Zagreba. Prvi multiplikator ( $FMC_C$ ) pokazuje da jedinica fiskalne potrošnje „glavnog“ multiplicira značajnih 2,424 jedinice dohotka „glavnog“, dok je utjecaj fiskalne potrošnje „glavnog“ na dohodak Grada Zagreba ( $FMC_{CC}$ ) znatno niži (1,238) iz jednostavnog razloga jer je riječ o utjecaju malog dijela javne potrošnje na bruto domaći proizvod Grada Zagreba.

U glavnom, analiza multiplikatora pokazuje da je „glavni“ značajan punkt u ekonomskom rasporedu Hrvatske. Pri tom, veću multiplikaciju dohotka ostvaruje na sredstvima koja pristižu iz državnog proračuna nego na onima s kojima participira u proračunu Grada Zagreba jednostavno iz razloga što je prosječna stopa poreza u Hrvatskoj (14,4 %) manja od one u Gradu Zagrebu (18,8 %).

Studijom slučaja (od kojeg su na primjeru glavnog grada Hrvatske tek glavni nalazi ovdje prezentirani) nastojalo se provjeriti je li metodologija vrednovanja ekonomskih koristi koje neki grad ima, jer je glavni grad države, validna. Odgovor je svakako potvrđan. Ovisno o raspoloživoj analitičkoj, posebno statističkoj osnovi, rezultati vrednovanja ekonomskog potencijala „glavnog“ mogu poslužiti i kao podloga strateškom promišljanju, ali i realizaciji sasvim konkretnih politika decentralizacije i dekoncentracije. Jednako tako, vrednovanje kapaciteta „glavnog“ može uozbiljiti diskusiju o tome što bi glavni grad izgubio ako bi se „glavno“ iz njega odselilo.

## 7. NA PUTU PREMA FIKCIJI

Bez svake sumnje, glavni je grad mjesto koncentracije i najčešće centralizacije brojnih funkcija, kako onih u javnom, tako i u privatnom sektoru. Kako su, s vremenom, koncentracija i centralizacija postajale sve snažnije, na tragu ravnomjernijeg razvoja prostora cijele države stale su se množiti ideje dekoncentracije i decentralizacije.

U svom radu iz 2003. godine, Scott razmatra dva scenarija organizacije funkcija „glavnog“ u informatičkoj eri. Svaka od tih vizija glavni grad vidi kao virtualni, bilo potpuno, ili pak djelomično.

U prvom scenariju Scott se pita je li glavni grad uopće potreban. U vremenu virtualnih ureda i virtualnih korporacija može se zamisliti da virtualni glavni grad ima elektronski parlament s izravnom lokalnom vezom, a sjednice vlade su (i danas) elektronske. Dakle, nema glavnog grada, postoji decentralizirana mreža administracije i kontrole, a internet je medij kojim se ostvaruje izravna demokracija. Da se na ovom planu konkretno razmišlja, postoji primjer Malezije gdje je izrađena vizija novog glavnog grada Putrajaya (Putrajaya Holdings, 1999.) koji je trebao zamijeniti birokratsku papirologiju internetom i drugim formama digitalnog komuniciranja. Laponce (1993.) nalazi da je još u starih Grka postojala dilema o organizaciji glavnog grada. Nasuprot Platonovom modelu središnjeg grada stoji Aleksandar Veliki koji je smatrao da glavni grad nije potreban, a svojim je podređenima to uvjerljivo prikazao na način da je na geografsku kartu imperija prislonio ruku raširenih prstiju. U današnjem kontekstu, Platonov model definira moderan, a Aleksandrov postmoderan glavni grad. Dakle, ovaj koncept (scenarij) govori o transformaciji glavnog grada u vremenu znanstvene i informatičke revolucije.

Koliko je ostvariva ideja virtualnog glavnog grada? Mogu li države i glavni gradovi prihvatiti filozofiju virtualnih korporacija i virtualnih sveučilišta? I sam Scott u to sumnja, te ide u sljedeći scenarij koji je u osnovi hibrid jedne točke s centraliziranim funkcijama i decentralizirane administrativne mreže. Upravo ovaj „hibridni“ scenarij smatra primjerenim glavnim gradovima dvadeset i prvog stoljeća. Dakle, scenarij u različitim varijantama viđen kod federalnih država u kojem postoje državne regionalne institucije izvan glavnog grada. Specifična EU-verzija ovog modela, bar u nekim njegovim segmentima, poznata je kao Europa regija. Ovaj scenarij podrazumijeva daljnju decentralizaciju određenih državnih funkcija, ali glavni grad ostaje središte političke moći i administracije. Scott tvrdi da decentralizacija neće ukinuti potrebu jedinstvenog meeting pointa za izabrane članove parlamenta. Navodi više razloga u prilog: osobni (fizički) kontakt, lobiranje, nestandardizirani politički procesi, manipuliranje nacionalnim povijesnim simbolima i, možda najvažnije, strah političara da će rad i boravak izvan glavnog grada dovesti do gubitka političkog utjecaja. Naravno da ove, ali i druge, centripetalne sile političke moći potkopavaju napore za kreiranje virtualnog glavnog grada. Svi ćemo mi „prije biti svjedoci daljnjeg rasta virtualnog tržišta i virtualnih korporacija nego virtualne vlade“ (str. 24), zaključuje Scott.

Što danas države imaju, koliku razinu decentralizacije i virtualnosti? Virtualnost iz prvog scenarija nema niti jedna država, dok „hibridnu“ decentralizaciju potpomognutu virtualnim ima većina. Pri tom je raspon decentraliziranosti zaista velik, od država koje su izrazito centralizirane s minimalnim ispostavama moći izvan glavnog grada, do država organiziranih policentrično u kojima je tek



reprezentativni vrh administrativne sante u glavnom gradu. Ono što je za temu ovog rada važno jest to da su u izboru glavnog grada država diljem svijeta igrali svi mogući kriteriji, najčešće politički i povijesni, a da je ekonomija tek indirektno, ili uopće nije, pitana. Ako bi se u prvi plan stavile ekonomske razvojne računice, svjetska karta glavnih gradova bitno bi se promijenila.

Ako se raspolaže rezultatima vrednovanja ekonomskog kapaciteta „glavnog“, misli lako lete dodatnim scenarijima nagoviještenima u prva četiri poglavlja ovog rada. Scenarijima preseljenja! Takvih je tri, od kojih prva dva svjetska praksa glavnih gradova već poznaje.

Dakle, Scenarij preseljenja I. smješta „glavno” u bilo koju nenaseljenu prostornu točku u državi. To što se seli ima svoje demografske, dohodovne, fiskalne i radne kapacitete. Preseljenje „glavnog” mijenja (poboljšava) sliku razvijenosti u protoru države jer (a) povećava razinu razvijenosti u točki preseljenja, ali i (b) smanjuje koncentraciju u glavnom gradu i istog po razvijenosti „približava” ostatku države. Pretpostavka ovog scenarija, da je u postojećem glavnom gradu dostignuta koncentracija i razina razvijenosti veća od one u ostatku države, u svijetu u kojem živimo nije nerealna. U hrvatskoj studiji slučaja (Filipić, 2015) izrađen je takav scenarij i prigodno nazvan „Brazilija”.

Scenarij preseljenja II. seli „glavno” u neki od već postojećih gradova (naselja). Dosta je čest slučaj da između glavnog grada i ostalih gradova, promatrano prema broju stanovnika, postoji teorijski nedopustiv razmak koji jasno ukazuje na monopolni položaj glavnog grada, daje naslutiti visoku centralizaciju i u začetku otklanja nade u ravnomjernost i policentričnost. Smještanjem „glavnog” u neki od tih gradova može nestati „rupa” između prvog i ostalih i pridonijeti ravnomjernijem razvoju u prostoru države. U hrvatskom primjeru (Filipić, 2015), preseljenje „glavnog” iz Zagreba u drugi po veličini grad Split popravljaja omjer gradova prema broju stanovnika s današnjeg 1, 4, 6, 7, 10, na gotovo „prirodni” 1,3,5,7,9 redosljed.

Mnogi su se znanstvenici upinjali politički dokazati kako je presudno za nacionalni uspjeh ako bi država funkcionirala kao integrirani ekonomski sustav većeg broja urbanih središta koji bi i sami bili decentralizirani.<sup>3</sup> Tim nastojanjima najveća je prepreka upravo glavni grad. Stoga, evo i Scenarija preseljenja III. koji je ujedno i hibridni, i integrirani, ali i u funkciji policentričnog razvoja. U središtu je ovog scenarija ekonomija, ili disperzija političko-ekonomske moći u prostor države. Privatni se gospodarski subjekti smještaju u glavnom gradu, njih „privlači” politika i administracija. Ekonomska politika ih ne uspijeva disperzirati u prostor države što pokazuju i svjetski podaci o sve većim i većim razlikama u

---

<sup>3</sup> U tom su kontekstu značajni doprinosi britanskih znanstvenika koji su rezultirali i konkretnim prijedlozima preseljenja tisuća radnih mjesta iz Londona u druge dijelove Velike Britanije (Smith, 2010.).

razvijenosti glavnog grada i ostalih. Što učiniti da gospodarski subjekti mnogo više posluju u „periferiji“? Odgovor je logičan: Tamo dovesti politiku i administraciju! I to ne lokalnu i regionalnu koja najčešće ondje već jest, nego onu državnu. Ako brdo neće Muhamedu, neka Muhamed(i) ode brdu. Model je jednostavan u ideji, iako bi u njegovoj realizaciji bilo veselja (poteškoća). Glavni grad je i dalje glavni, mjesto državne reprezentacije, sjedište parlamenta i vlade. On je meeting point najviše razine. Kako su tu ministri, tu su i sjedišta ministarstava, a u njima tek minimalan, nužan broj zaposlenih koji opslužuju ministra. Svi ostali, zapravo cjelokupna administracija seli se u „periferiju“. Neki od njih i u glavni grad tretiran kao „periferija“. (Radikalnija varijanta ovog scenarija i ministre može dovesti u „periferiju“, iako bi lukavo bilo ministre ostaviti u glavnom gradu jer bi lakše izglasali ovaj scenarij ako im je zagaraniran ostanak u glavnom gradu.) I neupućeni bi brzo došli do racionalnog odgovora: administracija ministarstva poljoprivrede u ravnicu, ministarstva pomorstva u priobalje, turizma u... U kvaliteti komunikacije ministra i njegove administracije ne bi se mnogo promijenilo jer i danas administracija međusobno elektronski komunicira bez obzira na to što se nalaze soba do sobe, kat iznad ili ispod. Na taj bi se način jednim udarcem ubile dvije muhe. Prvo, potencijal potražnje državne administracije više nije privilegij glavnog, disperzira se u prostor države. I drugo, gospodarstvenici. Oni bi u prvi čas bili obezglavljeni, ali već u drugom bi proradio profitni interes. Oni znaju da administracija rješava njihove dozvole, natječaje, lokacije. Dobro bi razmislili gdje se trebaju locirati i u kojoj administrativno-teritorijalnoj zajednici mogu (porezno, dohodovno) profitirati. Naravno, za premještanje administracije i dislocirane gospodarske kapacitete trebaju ljudi. Realizacija ovog scenarija dovela bi do ravnomjernijeg rasporeda stanovništva i zaposlenih u prostoru države. Dakle, dogodila bi se dekoncentracija, međutim, ne nužno i decentralizacija. Za efikasnu decentralizaciju dekoncentraciju treba oplemeniti promjenama u vertikalnim nadležnostima. Ovaj scenarij podrazumijeva vjerovanje da je svaka (lokalna) zajednica prostor razvojnih mogućnosti i da treba uraditi sve da se te mogućnosti pretvore u rezultat. Umjesto da globalno utječe na lokalno, ovaj scenarij propitkuje obratno: kako lokalno utječe na globalno. „Lokalno nije relevantno jer je povezano u globalnu mrežu, već stoga jer ima snagu da mijenja globalnu praksu“ (Gordon, de Souza e Silva, 2011.). Ako treba i preseljenjem državne administracije izvan glavnog grada.

## 8. ZAKLJUČCI

Koje zaključke nudi tekst u kojem se, istina tek u fikciji, razmatra mogućnost preseljenja glavnog grada? Ako ovaj tekst i žele pročitati, stanovnici nekog glavnog

grada protumačit će ga kao situaciju koja se eventualno može dogoditi drugima. Njima svakako ne, oni su akteri političke i svekolike moći. Oni odlučuju! Ipak, nalazi ovog rada mogu im pomoći da spoznaju kako u prostoru države uvijek postoje neravnoteže koje u znatnoj mjeri proizvodi upravo njihov grad, glavni grad.

Prvo, jasno je da promjena glavnog grada nije slučajan događaj već stoljetna praksa država širom svijeta. Također je jasno da je odluku o sjedištu glavnog u pravilu donosila politika vođena svojim (ili po njoj protumačenim općenarodnim) interesom. Drugo, funkcije glavnog grada su brojne i u svojoj punoći ne egzistiraju ni u jednom gradu koji nije „glavni“. Funkcije glavnog grada imaju i svoju tamnu stranu: moguće ih je, s razlogom, interpretirati kao element povećanja razvojnih razlika glavnog grada i sveg ostalog prostora te države. Treće, globalizacijski su procesi iznjedrili nove pojavnosti koje glavnim gradovima i njihovim državama ne idu u prilog. Glavni gradovi više nisu u središtu pažnje, danas su to svjetski gradovi. Također, na sceni je snažno bujanje transnacionalnih institucija, organizacija i upravljačkih tijela koja svoje administracije smještaju izvan glavnih gradova. Sve to potiče glavne gradove (koji nisu i svjetski) da iz svoje okoline isisavaju dodatni dohodak i kreativnost ne bi li se održali u nesmiljenoj konkurenciji sa svjetskim gradovima. Moglo bi se reći da globalizacija glavni grad „amnestira“ obveze razvoja okoline. Četvrto, ekonomski efekti „glavnog“ vrlo su značajni, kako po obujmu tako i po sadržaju (raznolikosti). Bez obzira na to je li riječ o fiskalnim ili dohodovnim učincima, odnosno o njihovim direktnim i indirektnim utjecajima na ekonomiju glavnog grada, ili je riječ o zaposlenima i stanovništvu, multiplikacija državnih proračunskih sredstava donosi glavnom gradu nedostižne ekonomske prednosti u odnosu na ostale dijelove države. Analitički aparat predočen u radu i testiran u studiji slučaja ponudio je za to brojne dokaze. Ako se za tren zanemare politički razlozi izbora glavnog grada i u prvi plan istaknu ekonomsko-razvojni kriteriji države, vrlo se brzo dolazi do zaključka da kongestija ekonomskog interesa u glavnom gradu u pravilu proizvodi suboptimalan razvoj u okolini. Peto, svjedoci smo da su se mnogi znanstvenici upinjali politički dokazati kako je presudno za nacionalni uspjeh ako bi država funkcionirala kao integrirani ekonomski sustav većeg broja urbanih središta koji bi i sami bili decentralizirani. Jedan prilog toj niski nastojanja u završnom je poglavlju ovog rada. Fokusira se na decentralizaciju ekonomskog sadržaja „glavnog“ i u tom smislu nudi idejno rješenje. Sasvim je jasno da mnogo toga tek treba biti urađeno. Cilj je ravnomjerniji razvoj države u cjelini, održivo korištenje resursa i, konačno, ostvarenje svakog pojedinca. Na putu prema policentričnoj budućnosti i znanstvenici bi trebali reaktivirati svoja istraživanja o glavnim gradovima. Jer, unatoč činjenici da glavni gradovi u pravilu imaju vrlo značajnu ulogu u životu nacija i država, o socijalnim, političkim, ekonomskim,

kulturnim i povijesnim značajkama glavnih gradova sve manje se toga u literaturi može pronaći.

### **Korištena literatura:**

Ades, A., Glaeser, E. (1995.), *Trade and Circus: Explaining Urban Giants*, Quarterly Journal of Economics, 110 (1995.), pp. 195-227.

Bolton, R. (1989.), *An Economic Interpretation of a Sense of Place*, Research Paper 130, Department of Economics, Williams College, Williamstown, MA.

Christaller, W. (1933., 1966.), *Central Places in Southern Germany*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Cifuentes, R. S. (2002.), *Concentration of population in capital cities: Determinants and economic effects*, Central Bank of Chile, Working Papers, N° 144, p. 47.

Dascher, K. (2000.), *Are politics and geography related? Evidence from a cross-section of capital cities*, Public Choice, 105, 373-392.

Derudder, B.; Hoyler, M.; Taylor, P. J.; Witlox, F. (ed) (2012.), *International Handbook of Globalization and World Cities*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 556 p.

Dobbs, R.; Smit, S.; Remes, J.; Manyika, J.; Roxburgh, C.; Restrepo, A. (2011.), *Urban world: Mapping the economic power of cities*, McKinsey Global Institute, McKinsey & Company, p. 49.

Dostal, P. (2005.), *The post-communist capital city effects, transactional activities and regional development in the Czech Republic in the 1990sa: modelling approach*, Charles University, Prag, p. 29.

Gordon, E.; de Souza e Silva, A. (2011.), *Net locality: why location matters in a networked world*, Wiley&-Blackwell, Oxford, United Kingdom, p. 185.

Filipić, P., Reić, Z. (2001.), *Globalisation And Growth: Impact On The Transitional Economies*, 4th International Conference on Enterprise in Transition (Book of Extended Abstract + CD ROM with full papers), Faculty of Economics Split.

Filipić, P. (2014.), *Anatomija destrukcije – politička ekonomija hrvatskog visokog školstva*, Jesenski i Turk, p. 287.

Filipić, P. (2015) *Ekonomski efekti glavnog grada : Case study Hrvatska*, Ekonomski fakultet Split, p. 30. (mimeo, filipic@efst.hr)

Florida, R. (2005.), *The flight of the creative class: The new global competition for talent*, New York: Harper Business, 317 p.

- Florida, R. L. (2004.), *Cities and the creative class*, (Routledge, London),
- Gotfried, P. (1999.), *After Liberalism: Mass Democracy in the Managerial State*, Princeton: Princeton University Press, xiv + 185 p.
- Ihlanfeldt, K. I. (1995.), *The Importance of the Central City to the Regional and National Economy: A Review of the Arguments and Empirical Evidence*, *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research* • Volume 1, Number 2, U.S. Department of Housing and Urban Development, pp. 125-150.
- Laponce, J. A. (1993.), *Ottawa, Christaller, Horowitz and Parsons*, In *Capital Cities / Les Capitales: Perspectives Internationales / International Perspectives*, edited by J. Taylor, J. G. Lengellé and C. Andrew. Ottawa: Carleton University Press.
- Ley, D. (2004.), *Transnational spaces and everyday lives*, *Transactions of the Institute of British Geographers* (29), 151-164.
- Meyrowitz, J. (2004.), *The Rise of Glocality: New Sense of Place and Identity in the Global Village*, [http://www.fil.hu/mobil/2004/meyrowitz\\_webversion.doc](http://www.fil.hu/mobil/2004/meyrowitz_webversion.doc)
- Nikolinakos, M. (1988.), *The Limits and possibilities of Mediterranean Cooperation – The Inadequacy of the Existing Development Model and Theory*, *The First Encounter of Mediterranean Economists: Cooperation and development in the Mediterranean*, University of Split-Faculty of Economics. Split-Brela.
- Palley, T. I. (2004.), *From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics*, in: Johnston, D. and Saad-Filho, A., eds., *Neoliberalism – A Critical Reader*, Pluto Press.
- Putrajaya Holdings (1999.), *Putrajaya Intelligent city*.
- Rawat, R. (2005.), *Capital city relocation: Global-local perspectives in the search for an alternative modernity*, Department of geography, York university, Toronto, Canada, p. 31.
- Schaffer, W. A. (1999.), *Regional Impact Models*, Georgia Institute of Technology, <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Schaffer/TOC.html>
- Scott, C. (2003.), *The enduring importance of national capital cities in the global era*, Working Paper Series, University of Michigan, p. 32.
- Smith, I. R. (2010.), *Relocation: Transforming Where and How Government Works*, HM Treasury, London, p.71.
- Smith, M. P. (2001.), *Transnational urbanism: locating globalization*. Malden: Blackwell Publishers.
- Stiglitz, J. E. (2008.), *The End of Neoliberalism*, Project Syndicate, 7. srpnja.

Swyngedouw, E., Kaïka, M. (2003.), *The making of 'global' urban modernities: Exploring the cracks in the mirror*, *City*, 7(1), 5-17.

Šimunović, I. (1986.), *Grad u regiji*, Marksistički centar, Split, p. 284.

Voith, R. P. (1994.), *Do Suburbs Need Cities?*, Working Paper No. 93-27/R, Federal Reserve Bank of Philadelphia.

Wolfel, R. L. (2002.), *North to Astana: Nationalistic motives for the movement of the Kazakh(stani) capital*, *Nationalities Papers* 30(3): 485-506.

## ECONOMIC EFFECTS OF CAPITAL CITIES

Using theory and case study, this paper investigates the economic benefits a city has when it is the country's capital city and pursuant to this what that city would lose if the word „capital“ was removed from it. That it is not about a scientific art for art's sake situation, speaks the fact that over the last one hundred years in over two hundred countries world wide a completely new or shifted existing capital city has been built. With the help of a series of multipliers, the fiscal and income related effects of „capital“ are identified in the existing capital city as are the influences on employment and population numbers of the capital city. In the study of the suggested cases the methodology applied to Zagreb, the capital city of Croatia is suggested. Finally, the scenario of shifting the potential „capital“ to other locations within the country is suggested, whether it be (a) a place where there is no population or applicable infrastructure or (b) another existing town. A third scenario is proposed which disintegrates „capital“ and some of its functions and institutions shift to a number of various places within the country. In opposition to political decisions which historically have dominantly determined the location of the capital city, this paper primarily emphasises economic criteria which should ultimately lead to even (polycentric) development of the country as a whole.

**Key words:** *capital city, economic capacity, income related effects, fiscal effects, moving, polycentrism*